

NHỮNG ĐẶC TRƯNG CƠ BẢN CỦA NHÀ NƯỚC PHÁP QUYỀN XÃ HỘI CHỦ NGHĨA VIỆT NAM^(*)

BASIC CHARACTERISTICS OF THE SOCIALIST RULE-OF-LAW STATE OF VIETNAM

NGUYỄN THẾ NGHĨA^(**)

TÓM TẮT: Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam là nhà nước pháp quyền dân chủ, của dân, do dân, vì dân, dưới sự lãnh đạo của Đảng Cộng sản Việt Nam. Theo đó, mọi quyền lực đều thuộc về nhân dân, dân là chủ và dân làm chủ; còn các cơ quan nhà nước và cán bộ công chức nhà nước là đầy tớ trung thành của nhân dân, hết lòng hết sức phụng sự Tổ quốc, phục vụ nhân dân.

Từ khóa: Nhà nước pháp quyền – nhân văn; nhà nước pháp quyền dân chủ – nhân văn.

ABSTRACT: The socialist rule-of-law state of Vietnam is a democratic law-based state of the people, by the people, for the people, under the leadership of Vietnam's Communist Party. Accordingly, all power belongs to the people, the people is the owner and the people is the decision maker. State agencies and officials are loyal servants of the people, wholeheartedly serving the Country, serving the people.

Key words: rule-of-law – humanistic state; state of democracy; humanity; rule of law.

Tư tưởng về pháp quyền và nhà nước pháp quyền đã có mầm mống từ rất sớm trong học thuyết “Pháp trị” của Hàn Phi Tử, trong “Nhà nước lý tưởng” của Platôn và trong tư tưởng chính trị của Aristot ở Hy Lạp cổ đại. Sau đó, được phát triển thành lý luận nhà nước pháp quyền ở Môngtexkiơ và Rút-xô và nhiều nhà lý luận khác; đồng thời được thể hiện trong nhà nước pháp quyền tư sản nhiều nước trên thế giới. Tiếp thu tinh hoa văn hóa chính trị nhân loại, nhất là lý luận về dân chủ và nhà nước pháp quyền trong lịch sử, đồng thời

căn cứ vào đặc điểm mới của thời đại và thực tiễn cách mạng Việt Nam, Hồ Chí Minh đã sáng tạo ra lý luận về nhà nước kiểu mới - Nhà nước pháp quyền dân chủ, của dân, do dân, vì dân.

Trong thời kỳ đổi mới và hội nhập quốc tế, Đảng Cộng sản Việt Nam đã chất lọc tinh hoa lý luận về nhà nước pháp quyền trong lịch sử và quan điểm Mác-xít về nhà nước và pháp luật xã hội chủ nghĩa, vận dụng sáng tạo tư tưởng Hồ Chí Minh về nhà nước kiểu mới, để từng bước xây dựng, phát triển và hoàn thiện lý luận về

^(*) Nghiên cứu được tài trợ bởi Đại học Quốc gia Thành phố Hồ Chí Minh trong khuôn khổ đề tài mã số: C.2016-18b-04

^(**) PGS.TS. GVCC. Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn – Đại học Quốc gia Thành phố Hồ Chí Minh, nguyenthenghia2018@gmail.com, Mã số: TCKH11-24-2018

Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam.

Có thể nói, Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam là nhà nước pháp quyền đặc biệt, chưa có tiền lệ trong lịch sử. Đó là nhà nước kiểu mới, do Hồ Chí Minh dày công nghiên cứu xây dựng và được Đảng Cộng sản Việt Nam tiếp tục phát triển sáng tạo trong thời kỳ đổi mới, phù hợp với đặc điểm và xu thế của thời đại; đồng thời đáp ứng các yêu cầu của sự nghiệp đổi mới và hội nhập quốc tế. Có thể khái quát năm đặc trưng cơ bản của Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam sau đây:

Thứ nhất, Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam mang bản chất giai cấp công nhân, dựa trên nền tảng liên minh giữa giai cấp công nhân với giai cấp nông dân và đội ngũ trí thức, dưới sự lãnh đạo của Đảng Cộng sản Việt Nam.

Các nhà kinh điển Mácxít đã luận chứng sâu sắc về bản chất nhà nước. Theo đó, nhà nước bao giờ cũng mang bản chất giai cấp (giai cấp thống trị, cầm quyền) [1, tr.290-291]. Trên thực tế, nhà nước chiếm hữu nô lệ mang bản chất giai cấp chủ nô, nhà nước phong kiến mang bản chất giai cấp địa chủ phong kiến, nhà nước tư sản mang bản chất giai cấp tư sản và nhà nước xã hội chủ nghĩa tất yếu mang bản chất giai cấp công nhân.

Trong thời đại ngày nay, giai cấp công nhân là “lực lượng sản xuất hàng đầu của nhân loại” (V.I. Lênin), đại diện cho phương thức sản xuất tiên bộ, lại được trang bị học thuyết khoa học, cách mạng là chủ nghĩa Mác - Lênin, có sứ mệnh lịch sử xóa bỏ chủ nghĩa tư bản, xây dựng thành

công chủ nghĩa cộng sản trên phạm vi toàn thế giới. Để thực hiện sứ mệnh lịch sử này, giai cấp công nhân không thể không liên minh chiến lược với giai cấp nông dân và đội ngũ trí thức cùng tất cả những người lao động khác trong cuộc đấu tranh cách mạng dưới sự lãnh đạo của Đảng Cộng sản.

Ở Việt Nam, trong lịch sử, giai cấp công nhân đã liên minh chặt chẽ với giai cấp nông dân và đội ngũ trí thức dưới sự lãnh đạo của Đảng Cộng sản Việt Nam đã làm cuộc Cách mạng tháng Tám thành công, giành thắng lợi trong cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp và đế quốc Mỹ xâm lược. Ngày nay, trong điều kiện đổi mới và hội nhập quốc tế, “giai cấp công nhân Việt Nam là giai cấp lãnh đạo xã hội thông qua đội tiền phong là Đảng Cộng sản Việt Nam, bao gồm những người làm công hưởng lương, hoạt động trong lĩnh vực công nghiệp và dịch vụ, tích cực sản xuất ra của cải vật chất và trở thành đội quân chủ lực trong sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa và hội nhập quốc tế” [8, tr.36], cùng với giai cấp nông dân và đội ngũ “những người lao động trí óc, có trình độ học vấn cao về lĩnh vực chuyên môn nhất định, có năng lực tư duy độc lập, sáng tạo, truyền bá và làm giàu tri thức, tạo ra những sản phẩm tinh thần và vật chất có giá trị đối với xã hội” [2, tr.1] hợp thành nền tảng vững chắc của Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa dưới sự lãnh đạo của Đảng Cộng sản Việt Nam.

Thứ hai, Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam là Nhà nước pháp quyền dân chủ, của dân, do dân, vì dân.

Ở Việt Nam, tư tưởng “dân là gốc nước”, “dân là chủ” và “dân làm chủ” đã

quán xuyên suốt quá trình dựng nước, giữ nước hàng ngàn năm của dân tộc. Ngày nay, tư tưởng đó mang thêm nội dung, tinh thần mới và được Đảng Cộng sản Việt Nam khẳng định trong Cương lĩnh chính trị và Nhà nước khẳng định trong Hiến pháp từ năm 1946 đến nay. Điều đó có nghĩa là, ở Việt Nam, người dân là chủ sở hữu và chủ quyền lực của đất nước; đồng thời là chủ thể thực hiện quyền lực trong mọi lĩnh vực. Như vậy, trong đất nước người dân đã là chủ và làm chủ, thì Đảng và Nhà nước, đảng viên và công chức phải là người đầy tớ trung thành của nhân dân, phải “hết lòng hết sức phụng sự tổ quốc, phục vụ nhân dân” [6, tr.499]. Sinh thời, Hồ Chí Minh luôn căn dặn: “Mọi chính sách của Đảng và Nhà nước phải hết sức chăm lo cho đời sống của nhân dân, nếu nhân dân còn đói, rét, ốm đau là Đảng và Nhà nước có lỗi” [6, tr.511].

Như vậy, Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa do nhân dân lập ra, được nhân dân trao quyền và ủy quyền không phải để nhà nước cai trị dân, không phải để nhà nước làm thay công việc của nhân dân, mà nhà nước giữ vai trò “cầm lái” dẫn đường, chỉ đạo, kiến tạo (xây dựng pháp luật, chủ trương, chính sách, chiến lược, kế hoạch) để “đem tài dân, sức dân, của dân làm lợi cho dân” [5, tr.65].

Thứ ba, trong Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam, quyền lực Nhà nước là thống nhất, có sự phân công, phối hợp và kiểm soát giữa các cơ quan Nhà nước trong việc thực hiện các quyền lập pháp, hành pháp, tư pháp.

“Quyền lực Nhà nước là thống nhất” phản ánh sự thống nhất về lợi ích, ý chí và hành động của nhân dân tạo nên sức mạnh

tổng hợp trong đổi mới và hội nhập quốc tế nói chung và xây dựng Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa nói riêng.

Để thực hiện “Quyền lực Nhà nước là thống nhất” có hiệu lực, hiệu quả, cần thiết phải “có sự phân công, phối hợp và kiểm soát giữa các cơ quan nhà nước trong việc thực hiện các quyền lập pháp, hành pháp và tư pháp” [7, tr.40]. Cụ thể là, Quốc hội thực hiện quyền lập hiến, lập pháp [7, tr.40], Chính phủ là “cơ quan chấp hành của Quốc hội, thực hiện quyền hành pháp [7, tr.61] và Tòa án nhân dân là cơ quan xét xử của đất nước, thực hiện quyền tư pháp [7, tr.69]. Ở đây, vấn đề quan trọng không chỉ là sự phân công rành mạch và phối hợp chặt chẽ, mà còn là sự kiểm soát lẫn nhau giữa các cơ quan thực hiện các quyền lập pháp, hành pháp, tư pháp sao cho không để xảy ra tha hóa quyền lực và không thể lạm dụng quyền lực.

Để đáp ứng yêu cầu trên, cần phải thiết lập và vận hành được “cơ chế phân công, phối hợp, kiểm soát quyền lực nhà nước, nhất là về kiểm soát quyền lực”. Đồng thời, có cơ chế chính sách phát huy cao độ vai trò của Mặt trận Tổ quốc Việt Nam và các tổ chức chính trị xã hội trong thực hiện nhiệm vụ “tư vấn, giám định và phản biện xã hội” đối với hoạt động của nhà nước và các chủ trương, chính sách, chương trình, dự án phát triển kinh tế - xã hội lớn của đất nước.

Thứ tư, Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam đề cao vai trò “thượng tôn pháp luật” và nguyên tắc tập trung dân chủ trong quản lý xã hội.

Thượng tôn pháp luật là đặc trưng cơ bản, là nguyên tắc quan trọng Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam. Có

thể nói, ở Việt Nam hiện nay, không có bất kỳ tổ chức hay cá nhân nào đứng ngoài hoặc đứng trên pháp luật. Trong Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa không chỉ có Đảng cộng sản, Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa được tổ chức và hoạt động theo pháp luật, mà tất cả các tổ chức chính trị - xã hội, xã hội - nghề nghiệp và mọi công dân đều được tổ chức và hoạt động theo pháp luật. Có thể nói, đề cao pháp luật, quản lý xã hội bằng pháp luật không chỉ thể hiện tinh thần “thượng tôn pháp luật”, mà còn bảo đảm việc thực thi pháp luật hiệu lực, hiệu quả.

Để góp phần thực thi pháp luật hiệu lực, hiệu quả, Nhà nước cần được tổ chức và hoạt động theo nguyên tắc tập trung dân chủ. “Tập trung dân chủ” phản ánh mối quan hệ giữa Nhà nước và nhân dân, thể hiện sự kết hợp giữa trách nhiệm, quyền hạn của Nhà nước với trách nhiệm, quyền hạn của nhân dân trong sự nghiệp xây dựng và bảo vệ tổ quốc. Theo đó, nhân dân có quyền và có trách nhiệm thảo luận, đóng góp những ý kiến xây dựng đề thông qua các chủ trương, chính sách, pháp luật của Nhà nước; còn Nhà nước có quyền và có trách nhiệm tổ chức hiện thực hóa các chủ trương, chính sách và pháp luật đã được thông qua một cách hiệu lực, hiệu quả.

Thứ năm, Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam thực hiện nhất quán đường lối đối ngoại độc lập, tự chủ, hòa bình, hợp tác và phát triển.

Đường lối đối ngoại độc lập, tự chủ, hòa bình, hợp tác và phát triển không chỉ kế

thừa, phát triển ý thức tự tôn, tự lập, tự cường suốt lịch sử hàng ngàn năm dựng nước và giữ nước của dân tộc, mà còn phản ánh nhu cầu, lợi ích, nguyện vọng của các tầng lớp nhân dân, đồng thời phù hợp với đặc điểm của thời đại. Đảng cộng sản Việt Nam chỉ rõ: “Đặc điểm nổi bật trong giai đoạn hiện nay của thời đại là các nước với chế độ xã hội và trình độ phát triển khác nhau cùng tồn tại, vừa hợp tác, vừa đấu tranh, cạnh tranh gay gắt vì lợi ích quốc gia, dân tộc. Cuộc đấu tranh của nhân dân các nước vì hòa bình, độc lập, dân chủ, phát triển và tiến bộ xã hội dù gặp nhiều khó khăn, thách thức nhưng sẽ có những bước tiến mới. Theo quy luật tiến hóa của lịch sử, loài người nhất định sẽ tiến tới chủ nghĩa xã hội” [3, tr.69].

Thực hiện đường lối đối ngoại nói trên, trong 30 năm đổi mới và hội nhập quốc tế, Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam đã đạt được những kết quả quan trọng trong lĩnh vực đối ngoại: không chỉ phá tan thế bao vây cấm vận của các thế lực thù địch, bảo vệ được độc lập dân tộc, chủ quyền quốc gia, mà còn đẩy mạnh hội nhập quốc tế, quan hệ kinh tế với hơn 200 quốc gia và vùng lãnh thổ, quan hệ ngoại giao với hơn 185 nước và vùng lãnh thổ; trong đó, “thiết lập quan hệ đối tác chiến lược với 16 nước, quan hệ đối tác toàn diện với 11 nước. Nâng cao hình ảnh và vị thế Việt Nam trên trường quốc tế, đóng góp ngày càng tích cực, có trách nhiệm vào đời sống chính trị khu vực và thế giới” [4, tr.134].

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] C. Mác và Ph. Ăngghen (1995), *Toàn tập*, Tập 22, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
- [8] Nguyễn Thế Nghĩa (2008), *Xây dựng giai cấp công nhân Việt Nam hiện đại - Một số vấn đề lý luận và thực tiễn*, *Tạp chí Phát triển nhân lực*, Số 4(8).
- [2] Đảng Cộng sản Việt Nam, Ban Chấp hành Trung ương, *Nghị quyết Hội nghị lần thứ bảy Ban Chấp hành Trung ương Khóa X về xây dựng đội ngũ trí thức trong thời kỳ đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước*.
- [6] Hồ Chí Minh (2000), *Toàn tập*, Tập 7, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
- [5] Hồ Chí Minh (2000), *Toàn tập*, Tập 5, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
- [7] Quốc hội (2016), *Hiến pháp nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam*, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
- [3] Đảng Cộng sản Việt Nam (2001), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XI*, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
- [4] Đảng Cộng sản Việt Nam (2015), Ban Chấp hành Trung ương, *Báo cáo tổng kết một số vấn đề lý luận - thực tiễn qua 30 năm đổi mới (1986-2016)*, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội.

Ngày nhận bài: 17-09-2018. Ngày biên tập xong: 18-09-2018. Duyệt đăng: 24-9-2018